

Skala Postaw Wobec Seniorów (SPWS). Prezentacja narzędzia

Jacek Łukasiewicz*

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie
0000–0002–9181–9403

Wiesław Kowalski

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie
0000–0001–8402–2837

STRESZCZENIE

Cel

Celem badań była ponowna walidacja Skali Postaw Wobec Seniorów (SPWS) opracowanej na podstawie koncepcji postaw społecznych wobec ludzi starszych G. Miłkowskiej.

Metoda

Walidację przeprowadzono na próbie 1025 osób w wieku $M = 30,75$ ($SD = 14,05$). Przeprowadzono eksploracyjną analizę czynnikową z rotacją Quatrimax surową, a trafność teoretyczną określono na podstawie analizy macierzy korelacji SPWS ze Skalą Zadowolenia z Życia (SWLS), Skalą Pomiaru Prężności (SPP-25), Skalą Ekspresji Gniewu (SEG), Skalą Poczucia Koherencji (SOC), Kwestionariuszem Postaw Życiowych (KPŻ) oraz Kwestionariusz Impulsywności (IVE).

Wyniki

Wyodrębniono trzy podskale SPWS: Szacunek i Uznanie, Odtrącenie i Niezrozumienie oraz Dystans Społeczny o współczynnikach Alfa Cronbacha mieszczących się w granicach 0,70–0,93. Analizy korelacji z innymi metodami potwierdziły trafność treściową SPWS.

Konkluzje

Własności SPWS sugerują możliwość wykorzystywania tego narzędzia w diagnostyce indywidualnej i badaniach naukowych.

Słowa kluczowe: własności psychometryczne, SPWS, postawy wobec seniorów, ageizm.

* Autor korespondencyjny: Jacek Łukasiewicz, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, ul. Projektowa 4, 20–209 Lublin, e-mail: jacek.lukasiewicz@wsei.lublin.pl.

WPROWADZENIE

We współczesnym świecie promowanych wartości, takich jak młodość, siła, witalność, przedsiębiorczość czy zaradność życiowa, starość wydaje się wyraźnie pozostawać na uboczu głównego nurtu codziennego życia (por.: Nicole-Urbanowicz, 2006; Pakos, 2017). Choć oficjalnie podkreśla się znaczenie osób starszych dla społeczeństwa, docenia ich wkład w rozwój pokoleń, a także doświadczenie budzące uznanie i szacunek (por.: Dąbska i in., 2016), starość postrzega się również w kategoriach negatywnych, związanych uciążliwością, chorobą, cierpieniem, niepełnosprawnością, ciężarem dla otoczenia czy izolacją społeczną (por.: Zając-Lamparska, 2008; Finogenow, Kaflik-Pieróg, Strzelczyk, 2016). Spostrzeżenia te stały się inspiracją do konstrukcji Skali Postaw Wobec Seniorów (SPWS) Łukasiewicza i Kowalskiego (Łukasiewicz i in., 2018).

Istotnym motywem do opracowania tego narzędzia i wyodrębnienia podskal była analiza postaw społecznych wobec ludzi starszych na podstawie opinii studentów (Miłkowska, 2014). Autorka zauważyła istnienie spolaryzowanych postaw wobec osób starszych występujących w naszym społeczeństwie. Znaczącą część stanowią tu postawy pozytywne, przychylne, charakteryzujące się szacunkiem i uznaniem dla wartości reprezentowanych przez seniorów. Przejawiają się one w empatii, wyrozumiałości i chęci niesienia pomocy. Nie brakuje jednak postaw ewidentnie negatywnych, nieprzychylnych, koncentrujących się na zachowaniach seniorów o znaczeniu pejoratywnym, roszczeniowości czy ułomnościach psychicznych i fizycznych. Kolejne dwie nieprzychylne postawy wobec seniorów autorka scharakteryzowała jako: dystans i obojętność wobec ludzi starszych, wynikające między innymi z braku wiedzy i osobistych relacji z osobami starszymi. Powyższa, ogólna charakterystyka postaw znajduje potwierdzenie w wielu innych opracowaniach i badaniach, przeprowadzonych nie tylko wśród ludzi młodych (Gulin, 2010 – za: Iwanciw, 2010; Trempała, 2007; Zając-Lamparska, 2008; Olszewski, 2013).

Pierwsza wersja Skali Postaw Wobec Seniorów ukazała się w roku 2018, dając początek szerszym badaniom dotyczącym percepcji postaw wobec osób starszych, w kontekście różnych zmiennych o charakterze demograficznym (płeć, wiek, miejsce zamieszkania, rodzina pochodzenia, wykształcenie) oraz psychologicznym (wybrane cechy osobowości, poziom empatii, poczucie sensu życia, poziom koherencji, ekspresja emocji negatywnych itp.). Narzędzie w pierwszej wersji składało się z 67 itemów wchodzących w skład trzech podskal: *Szacunek i Wsparcie*, *Odrzucenie i Niezrozumienie* oraz *Dystans Społeczny*. Niniejszy artykuł prezentuje proces ponownej walidacji Skali Postaw Wobec Seniorów oraz własności psychometryczne jej nowej wersji.

METODA

Osoby badane

Aktualna walidacja narzędzia Skala Postaw Wobec Seniorów (SPWS) została przeprowadzona na próbie 1025 osób. Badania zostały przeprowadzone on-line,

anonimowo, poprzez rozsyłanie SPWS drogą mailową do różnych ośrodków i instytucji w kraju, bądź umieszczanie zaproszeń do badań na portalach społecznościowych. Szczegółowa charakterystyka osób badanych została przedstawiona w tabeli 1.

Średni wiek respondentów wyniósł $M = 30,75$ ($SD = 14,05$) lat, przy czym najmłodsza osoba miała 15 lat, a najstarsza 93 lata. W badanej grupie przeważały kobiety (75,71%), najczęstszym miejscem zamieszkania ankietowanych była wieś (41,46%), a ponad połowa osób nigdy nie była w związku małżeńskim (54,54%). W badanej grupie odnotowano podobny odsetek osób z wykształceniem średnim (49,76%) i wyższym (45,17%).

Tabela 1

Demografia badanej próby

Zmienne	Podgrupy	N	%
Płeć	Kobiety	776	75,71
	Mężczyźni	249	24,29
Miejsce zamieszkania	Wieś	425	41,46
	Miasto do 100 tyś. mieszkańców	246	24,0
	Miasto powyżej 100 tyś. mieszkańców	354	34,54
Stan cywilny	Panna/kawaler	559	54,54
	Mężatka/żonaty	388	37,85
	Rozwiedziona/rozwiedziony	61	5,95
	Wdowa/wdowiec	17	1,66
Wykształcenie	Podstawowe/gimnazjalne	52	5,07
	Średnie	510	49,76
	Wyższe	463	45,17

Narzędzia pomiarowe

Walidacji poddano wersję pierwszą SPWS, która składała się z 67 itemów tworzących trzy podskale: Szacunek i Wsparcie (23 itemy, np. „Czuję ogromny szacunek dla wiedzy i doświadczenia ludzi starszych”), Odrzucenie i Niezrozumienie (22 itemy, np. „Myślę, że ludzie starsi są na ogół mało przychylni dla młodego

pokolenia”) oraz Dystans Społeczny (16 itemów, np. „Osoby starsze mają wystarczająco dużo pieniędzy, tylko nie potrafią nimi gospodarować”) – osoba badana miała za zadanie ustosunkować się do każdego itemu posługując się sześciostopniową skalą (od 1: całkowicie nie zgadzam się, do 6: całkowicie zgadzam się).

W badaniach walidacyjnych, poza SPWS, wykorzystano następujące, rzetelne narzędzia psychometryczne:

- Skalę Satysfakcji z Życia SWLS (Diener, Emmons, Larson, Griffin; polska adaptacja: Juczyński, 2010) do pomiaru uogólnionego zadowolenia z życia;
- Skalę Pomiaru Prężności SPP-25 (Ogińska-Bulik, Juczyński, 2008) mierzącą prężność w postaci wskaźnika ogólnego oraz w podskalach: Wytrwałości i determinacji w działaniu, Otwartości na nowe doświadczenia i poczucia humoru, Kompetencji osobistych do radzenia sobie i tolerancji negatywnych emocji, Tolerancji na niepowodzenia i traktowania życia jako wyzwania, Optymistycznego nastawienia do życia i zdolności mobilizowania się w trudnych sytuacjach;
- Skalę Ekspresji Gniewu SEF (Ogińska-Bulik, Juczyński, 2010) do pomiaru gniewu zewnętrznego (wyrażanego) i gniewu wewnętrznego (tłumionego);
- Kwestionariusz Impulsywności IVE (Eysenck, Eysenck; Jaworowska, 2011) do pomiaru Impulsywności, Skłonności do ryzyka oraz Empatii;
- Kwestionariusz Postaw Życiowych (Reker; polska adaptacja: Klamut, 2010) do pomiaru Celu (C), Spójności Wewnętrznej (SW), Kontroli Życia (KŻ), Akceptacji Śmierci (AŚ), Pustki Egzystencjalnej (PE), Poszukiwania Celów (PC), Osobowego Sensu (OS) oraz Równowagi Postaw Życiowych (RPŻ);
- Skalę Samooceny Rosenberga SES (Rosenberg; polska adaptacja: Dzwonkowska, Lachowicz-Tabaczek, Łaguna, 2008) do pomiaru globalnego poczucia własnej wartości;
- Kwestionariusz Orientacji Życiowej SOC-29 (Antonovsky, 1995) do pomiaru Ogólnego poczucia koherencji, Poczucia zrozumiałości, Poczucia sterowności/zaradności oraz Poczucia sensowności;
- Kwestionariusz Agresywności Młodzieży – Reaktywność Emocjonalna (Sajewicz-Radtke, Radtke, Kalka, 2015) do pomiaru Agresji bezpośredniej, Agresji pośredniej, Drażliwości, Opozycyjności, Kłamstwa, Agresji Werbalnej oraz Wyniku Ogólnego.

Metody analizy danych

Do opracowania wyników badań skali SPWS zastosowano następujące analizy statystyczne: analizę czynnikową, analizę korelacji, analizę rzetelności i pozycji. Analizę czynnikową wykorzystano do wyodrębnienia podskal w narzędziu SPWS, analizę korelacji do zbadania związków pomiędzy wynikami w SPWS a wynikami w innych skalach, a analizę rzetelności i pozycji do walidacji SPWS. Moc dyskryminacyjną oszacowano oceniając korelację między wynikiem danej

pozycji a wynikiem ogólnym. Ponadto w analizie zależności pomiędzy wynikami podskal SPSW a zmiennymi demograficznymi wykorzystano test *t*-Studenta, współczynnik korelacji *r* Pearsona oraz analizę wariancji. Normalność rozkładu zbadano za pomocą testu Kołmogorowa-Smirnowa. Okazało się, że rozkład zmiennych w podziale na grupy w większości przypadków nie odbiegał istotnie od rozkładu normalnego. Z uwagi na wielkość próby, w tych przypadkach, w których rozkład różnił się istotnie od rozkładu normalnego, można było skorzystać z Centralnego Twierdzenia Granicznego i również zastosować testy parametryczne. Z Centralnego Twierdzenia Granicznego skorzystano również stosując współczynnik korelacji *r* Pearsona przy zmiennych bez podziału na grupy, dla których test Kołmogorowa-Smirnowa wykazał istotne statystycznie odchylenia od normalności w rozkładzie. Przy opisie wyników badań wykorzystano także statystyki opisowe oraz licznosci i procenty. Analizy statystyczne wykonano przy użyciu oprogramowania Statistica w wersji 13 (TIBCO Software Inc., 2017).

WYNIKI

Analiza czynnikowa

W celu określenia, czy zasadne było wykonanie analizy czynnikowej, obliczono współczynnik *KMO* i test Bartletta. Współczynnik *KMO* była równa 0,92, natomiast wartość statystyki w teście Bartletta wyniosła $\chi^2(2211) = 24977,18$ ($p < 0,001$), co świadczy o istnieniu korelacji pomiędzy zmiennymi i w związku z tym sensowności stosowania analizy czynnikowej. Ponadto próba była wystarczająco duża (jako kryterium wystarczalności przyjęto liczbę obserwacji co najmniej pięć razy większą od liczby zmiennych).

Analiza czynnikowa została przeprowadzona metodą osi głównych. Maksymalna liczba czynników została ustawiona na 10, a wyodrębnionych zostało 5 czynników. Wszystkie 5 czynników spełniało kryterium Kaisera (wartość własna większa niż 1). Jednak czynniki 4 i 5 wyjaśniały znacznie mniej niż 5% wariancji całkowitej, zatem zasadny jest wybór 3 czynników. Wyjaśniały one prawie 30,52% zmienności zmiennych oryginalnych. Wykres osypiska potwierdził zasadność wyboru trzech czynników. Analiza czynnikowa wykazała zatem, że w analizowanym kwestionariuszu zasadne jest wyodrębnienie trzech podskal. Aby zmaksymalizować wariacje ładunków czynnikowych zmiennych, wykonano rotację Quatrimax surową.

Z 67 pytań ostatecznie wybrano 60, ponieważ niektóre pytania z pierwszej wersji SPWS nie były wyraźnie skorelowane z tylko jedną skalą. Wartości ładunków czynnikowych wyodrębnionych czynników przedstawiono w tabeli 2. Pierwszy czynnik składał się z 30 pytań i wyjaśniał 18,00% wariancji wyjściowej, drugi czynnik zawierał 19 pytań i wyjaśniał 8,25% wariancji wyjściowej, natomiast trzeci czynnik obejmował 11 pytań i wyjaśniał 4,27% wariancji wyjściowej.

Tabela 2

Ładunki czynnikowe SPWS

Podskala Szacunek i Wsparcie		Podskala Odrzucenie i Niezrozumienie		Podskala Dystans Społeczny	
Nr itemu	Ładunek czynnikowy	Nr itemu	Ładunek czynnikowy	Nr itemu	Ładunek czynnikowy
31	0,77	19	0,65	29	0,57
39	0,70	20	0,62	38	0,48
28	0,68	17	0,58	46	0,46
40	0,66	18	0,56	2	0,43
53	0,64	51	0,55	4	0,41
42	0,64	13	0,54	30	0,41
27	0,63	36	0,53	25	0,38
32	0,63	11	0,51	8	0,37
33	0,63	15	0,49	58	0,37
24	0,61	22	0,48	60	0,36
26	0,61	37	0,46	57	0,30
34	0,61	49	0,46		
54	0,61	50	0,46		
48	0,60	35	0,45		
44	0,59	10	0,44		
55	0,57	14	0,44		
5	0,56	52	0,39		
7	0,56	12	0,38		
16	0,56	56	0,29		
45	0,54				
6	0,50				
41	0,50				
3	0,47				
43	0,47				
47	0,46				
23	0,45				
59	0,44				
1	0,43				
9	0,43				
21	0,40				

Zgodność wewnętrzna i moc dyskryminacyjna podskal SPWS

Zgodność wewnętrzną SPWS oceniono opierając się na wartości współczynnika Alfa Cronbacha dla wszystkich trzech podskal (Hornowska, 2013). Rzetelność wyników dla podskal Szacunek i Wsparcie oraz Odrącenie i Niezrozumienie była na wysokim poziomie, natomiast dla skali Dystans Społeczny rzetelność była wyraźnie niższa, choć akceptowalna (tabela 3). Wyliczone współczynniki rzetelności pomiarów świadczą o właściwym doborze pytań i dużej zgodności w odpowiedzi na pytania tworzące poszczególne podskale.

Tabela 3

Rzetelność SPWS

Podskala	Alfa Cronbacha
Szacunek i Wsparcie	0,93
Odrącenie i Niezrozumienie	0,86
Dystans Społeczny	0,70

Moc dyskryminacyjną wszystkich wybranych pytań narzędzia SPWS przedstawiono w podziale na trzy skale w tabeli 4. Przeprowadzone analizy wykazały wysoką moc dyskryminacyjną wszystkich pytań tworzących poszczególne czynniki. Istnieją więc podstawy by uznać, że rzetelność trzyczynnikowej Skali Postaw Wobec Seniorów jest zadowalająca.

Tabela 4

Moc dyskryminacyjna itemów SPWS

Podskala Szacunek i Wsparcie			Podskala Odrącenie i Niezrozumienie			Podskala Dystans Społeczny		
Nr itemu	Moc dyskryminacyjna	Alfa Cronbacha, gdy usunięte	Nr itemu	Moc dyskryminacyjna	Alfa Cronbacha, gdy usunięte	Nr itemu	Moc dyskryminacyjna	Alfa Cronbacha, gdy usunięte
31	0,73	0,93	19	0,61	0,85	29	0,55	0,64
39	0,67	0,93	20	0,60	0,85	38	0,38	0,67
28	0,66	0,93	17	0,53	0,85	46	0,38	0,67
40	0,62	0,93	18	0,52	0,86	2	0,37	0,67
53	0,62	0,93	51	0,51	0,86	4	0,35	0,68

ciąg dalszy Tabeli 4

Podskala Szacunek i Wsparcie			Podskala Odrącenie i Niezrozumienie			Podskala Dystans Społeczny		
Nr itemu	Moc dys- krymi- nacyjna	Alfa Cronba- cha, gdy usunięte	Nr itemu	Moc dys- krymi- nacyjna	Alfa Cronba- cha, gdy usunięte	Nr itemu	Moc dys- krymi- nacyjna	Alfa Cronba- cha, gdy usunięte
27	0,62	0,93	36	0,46	0,86	30	0,33	0,68
42	0,60	0,93	13	0,54	0,85	8	0,33	0,68
32	0,61	0,93	11	0,49	0,86	25	0,28	0,69
33	0,60	0,93	15	0,51	0,86	58	0,29	0,69
26	0,59	0,93	22	0,41	0,86	60	0,27	0,69
34	0,58	0,93	50	0,40	0,86	57	0,24	0,69
54	0,57	0,93	37	0,39	0,86			
44	0,57	0,93	49	0,47	0,86			
48	0,57	0,93	35	0,41	0,86			
24	0,58	0,93	10	0,46	0,86			
55	0,54	0,93	14	0,46	0,86			
5	0,56	0,93	52	0,40	0,86			
7	0,55	0,93	12	0,33	0,86			
16	0,54	0,93	56	0,30	0,86			
45	0,52	0,93						
6	0,50	0,93						
41	0,48	0,93						
3	0,47	0,93						
47	0,44	0,93						
43	0,44	0,93						
23	0,44	0,93						
59	0,43	0,93						
1	0,43	0,93						
9	0,41	0,93						
21	0,40	0,93						

Interkorelacje podskal SWPS

Stwierdzono istotną statystycznie i dodatnią korelację między podskalami Odtrącenie i Niezrozumienie oraz Dystans Społeczny, także istotną statystycznie i ujemną korelację między podskalami Szacunek i Wsparcie oraz Odtrącenie i Niezrozumienie. Nie wykazano natomiast istotnego statystycznie związku między podskalami Szacunek i Wsparcie oraz Dystans Społeczny (por. tabela 5).

Tabela 5

Korelacje SPWS z innymi narzędziami

Narzędzie (Podskala)		Podskale SPWS		
		(1)	(2)	(3)
SPWS	(1) Szacunek i Wsparcie	–	-0,16*	-0,07
	(2) Odtrącenie i Niezrozumienie	-0,16*	–	0,23*
	(3) Dystans Społeczny	-0,07	0,24*	–
SPP-25	Wytrwałość i determinacja w działaniu	0,36*	0,21	0,03
	Otwartość na nowe doświadczenia i poczucie humoru	0,54*	0,20	0,05
	Kompetencje osobiste do radzenia sobie i tolerancja negatywnych emocji	0,25	0,10	0,11
	Tolerancja na niepowodzenia i traktowanie życia jako wyzwania	0,45*	0,20	0,04
	Optymistyczne nastawienie do życia i zdolność mobilizowania się w trudnych sytuacjach	0,29	0,17	0,24
	Wynik ogólny	0,42*	0,20	0,11
	SEG	Gniew zewnętrzny	-0,35*	0,21
	Gniew wewnętrzny	0,22	-0,21	-0,08
KAM	Skala kłamstwa	0,06	-0,05	0,02
	Agresja bezpośrednia	-0,24	0,15	0,12
	Agresja pośrednia	-0,17	0,20	0,16
	Drażliwość	-0,20	0,31	-0,08
	Opozycyjność	-0,21	0,28	0,02
	Agresja Werbalna	-0,26	0,30	-0,07
	Wynik Ogólny	-0,26	0,30	0,04

ciąg dalszy Tabeli 5

Narzędzie (Podskala)		Podskale SPWS		
		(1)	(2)	(3)
SOC	Ogólne poczucie koherencji	-0,12	0,01	0,31*
	Poczucie zrozumiałości	0,29*	-0,19	-0,09
	Poczucie sterowalności/zaradności	-0,25*	0,07	0,38*
	Poczucie sensowności	-0,31*	0,13	0,45
KPŻ	C	0,18	-0,16	-0,08
	SW	0,16	0,02	-0,26*
	KŻ	-0,04	0,10	-0,07
	AŚ	-0,35*	0,44*	0,04
	PE	0,28*	-0,13	-0,24
	PC	0,07	0,06	-0,22
	OS	0,19	-0,07	-0,19
	RPŻ	-0,12	0,17	0,01
IVE	Impulsywność	-0,17	0,22	0,27
	Skłonność do ryzyka	0,05	-0,01	0,04
	Empatia	0,46*	-0,29*	-0,22
SWLS		0,13*	-0,07	0,17*
SES		-0,02	0,02	-0,15

Adnotacja. SPWS – Skala Postaw Wobec Seniorów; SPP-25 – Skala Prężności; SEG – Skala Ekspresji Gniewu; KAM – Kwestionariusz Agresywności Młodzieży – Reaktywność Emocjonalna; SOC – Skala Poczucia Koherencji; KPŻ – Kwestionariusz Postaw Życiowych; C – Cel; SW – Spójność Wewnętrzna; KŻ – Kontrola Życia; AŚ – Akceptacja Śmierci, PE – Pustka Egzystencjalna; PC – Poszukiwania Celów; OS – Osobowy Sens; RPŻ – Równowaga Postaw Życiowych, IVE – Kwestionariusz Impulsywności; SWLS – Skala Satysfakcji z Życia; SES – Skala Samooceny Rosenberga; * $p < 0,001$ (z poprawką Bonferroniego)

Związki podskal SPWS z miarami ich trafności

Wyniki uzyskiwane przez badanych w podskalach SPWS (Szacunek i Wsparcie, Odrącenie i Niezrozumienie oraz Dystans Społeczny) korelowano z wynikami uzyskiwanymi przez nich w innych narzędziach standaryzowanych. Dobór narzędzi podyktowany był charakterystykami psychologicznymi, które mogą sprzyjać

pozytywnemu lub negatywnemu ustosunkowaniu się do ludzi (w tym wypadku: do osób starszych). Uwzględniono między innymi poziom empatii, osobiste poczucie sensu życia, osobowościowe zasoby w radzeniu sobie z sytuacjami trudnymi (tym interpersonalnymi), ekspresja emocji i radzenie sobie z emocjami negatywnymi. Dla wszystkich trzech podskal kwestionariusza SPWS stwierdzono istotne statystycznie korelacje r Pearsona ($p < 0,001$; z zastosowaniem poprawki Bonferroniego), szczegółowo przedstawione w tabeli 5 i podsumowane w następnym akapicie.

Dla podskali Szacunek i Wsparcie istotną statystycznie korelację stwierdzono z wynikami uzyskanymi w następujących narzędziach psychometrycznych: Skala Satysfakcji z Życia SWLS, Skala Prężności SPP-25 (wynik ogólny i jej podskale: Wytrwałość i determinacja w działaniu, Otwartość na nowe doświadczenia i poczucie humoru, Tolerancja na niepowodzenia i traktowanie życia jako wyzwania), Skala Ekspresji Gniewu SEG (podskala Gniew zewnętrzny), Kwestionariusz Orientacji Życiowej SOC-29 (podskale: Poczucie zrozumiałości, Poczucie sterowalności/zaradności, Poczucie sensowności), Kwestionariusz Postaw Życiowych KPŻ (podskale: Akceptacja Śmierci AŚ, Pustka Egzystencjalna PE) oraz Kwestionariusz Impulsywności IVE (podskala Empatia). Podskala Odtrącenie i Niezrozumienie była istotnie skorelowana z Kwestionariuszem Postaw Życiowych KPŻ (podskala Akceptacja Śmierci AŚ) oraz Kwestionariuszem Impulsywności IVE (podskala Empatia). Podskala Dystans Społeczny istotnie korelowała ze Skalą Satysfakcji z Życia SWLS, Skalą Poczucia Koherencji SOC (podskale: Poczucie Sterowalności/Zaradności, Poczucie Sensowności) oraz Kwestionariuszem Postaw Życiowych KPŻ (podskala: Spójność Wewnętrzna SW). Nie wykazano istotnych statystycznie korelacji między podskalami SPWS a Skalą Samooceny Rosenberga SES.

Wyniki w podskalach SPWS a zmienne demograficzne

W tabeli 6 przedstawiono zależność pomiędzy wynikami podskal SPWS a zmiennymi demograficznymi. Kobiety uzyskały istotnie wyższe wyniki w podskalach Szacunek i Wsparcie oraz Dystans Społeczny. Wykazano także słabą pozytywną korelację pomiędzy wiekiem a wynikami w podskalach Szacunek i Wsparcie oraz Dystans Społeczny. Nie stwierdzono natomiast istotnego statystycznie związku między wiekiem a skalą Odtrącenie i Niezrozumienie. Wykazano istotnie statystycznie różnice w wynikach w podskali Szacunek i Wsparcie w zależności od miejsca zamieszkania. Test post-hoc Tukeya wykazał, że mieszkańcy miast powyżej 100 tys. mieszkańców osiągnęli w tej podskali istotnie niższe wyniki niż pozostali respondenci. Osoby w związkach małżeńskich osiągały istotnie wyższe wyniki w podskali Szacunek i Wsparcie niż panny i kawalerowie, natomiast w podskali Odtrącenie i Niezrozumienie, badani będący pannami lub kawalerami osiągnęli istotnie wyższe wyniki niż osoby w związku małżeńskim i po rozwodzie. Respondenci z wykształceniem podstawowym/gimnazjalnym osiągnęli istotnie niższe wyniki w podskalach Szacunek i Wsparcie oraz Odtrącenie i Niezrozumienie w porównaniu z osobami z wykształceniem średnim i wyższym. Respondenci

z wykształceniem wyższym osiągnęli istotnie niższe wyniki w podskali Dystans Społeczny w porównaniu z osobami posiadającymi wykształcenie średnie lub podstawowe/gimnazjalne.

Tabela 6

Podskale SPWS a zmienne demograficzne

Zmienna	Poziom zmiennej	<i>M (SD). Test różnic lub współczynnik korelacji</i>		
		Podskala Szacunek i Wsparcie	Podskala Odtrącenie i Niezrozumienie	Podskala Dystans społeczny
Płeć	Mężczyzna	4,08 (0,77)	3,74 (0,72)	2,91 (0,58)
	Kobieta	4,54 (0,66)	3,72 (0,61)	2,70 (0,55)
		$t(1023) = -10,00;$ $p < 0,01; d = -0,73$	$t(1023) = 0,33;$ $p = 0,74; d = 0,02$	$t(1023) = 5,29;$ $p < 0,01; d = 0,39$
Wiek		$r = 0,10; p < 0,01$	$r = -0,03; p = 0,30$	$r = 0,09; p < 0,01$
Miejsce zamieszkania	Wieś	4,50 (0,61)	3,77 (0,64)	2,77 (0,57)
	Miasto do 100 tys. mieszkańców	4,60 (0,50)	3,67 (0,62)	2,74 (0,57)
	Miasto ponad 100 tys. mieszkańców	4,23 (0,75)	3,71 (0,65)	2,73 (0,55)
		$F(1022) = 28,22;$ $p < 0,01;$ $eta^2 = 0,05$	$F(1022) = 1,96;$ $p = 0,140;$ $eta^2 < 0,01$	$F(1022) = 0,65;$ $p = 0,520;$ $eta^2 < 0,01$
Stan cywilny	Panna/ kawaler	4,34 (0,71)	3,80 (0,64)	2,78 (0,55)
	Mężatka/ żonaty	4,56 (0,55)	3,65 (0,63)	2,70 (0,59)
	Rozwiedziona/ rozwiedziony	4,54 (0,57)	3,53 (0,55)	2,68 (0,46)
	Wdowa/ wdowiec	4,35 (0,68)	3,67 (0,72)	2,87 (0,74)
		$F(1021) = 9,33;$ $p < 0,01;$ $eta^2 = 0,03$	$F(1021) = 6,13;$ $p < 0,01;$ $eta^2 = 0,02$	$F(1021) = 2,16;$ $p = 0,090;$ $eta^2 = 0,01$
Wykształcenie	Podstawowe/ gimnazjalne	3,61 (1,08)	3,46 (1,02)	2,93 (0,78)
	Średnie	4,45 (0,61)	3,75 (0,62)	2,80 (0,56)
	Wyższe	4,50 (0,58)	3,72 (0,60)	2,67 (0,53)
		$F(1022) = 47,33;$ $p < 0,01;$ $eta^2 = 0,09$	$F(1022) = 5,10;$ $p = 0,010;$ $eta^2 = 0,01$	$F(1022) = 9,70;$ $p < 0,01;$ $eta^2 = 0,02$

Adnotacja. t – test różnic średnich dla prób niezależnych; d , eta^2 – współczynniki wielkości efektu; r – współczynnik korelacji Pearsona; F – współczynnik analizy wariancji ANOVA

Statystyki opisowe podskal SPWS i normalizacja

W tabeli 7 przedstawiono wartości średnie, odchylenia standardowe, mediany, wartości minimalne i maksymalne oraz wynik testu Kołmogorowa-Smirnowa dla każdej podskali narzędzia SPWS. Respondenci uzyskali najwyższe wyniki dla skali Szacunek i Wsparcie, wyraźnie niższe dla skali Odtrącenie i Niezrozumienie, a zdecydowanie najniższe dla skali Dystans Społeczny. Otrzymane wyniki sugerują, że respondenci odnoszą się do starszych osób na ogół z szacunkiem i troską, a starsze osoby budzą w nich pozytywne emocje, stanowiąc wartość dla społeczeństwa dzięki swojemu doświadczeniu i mądrości. Z drugiej strony, nie brakuje wśród badanych tych o negatywnym nastawieniu wobec osób starszych. Respondenci zauważają negatywne cechy starszych osób, takie jak np. nieprzychylnie nastawienie wobec innych ludzi, niezadowolenie z życia oraz brak pomysłów na przyszłość.

Tabela 7

SPWS – statystyki opisowe wyników w podskalach

Podskala	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Me</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	Test Kołmogorowa-Smirnowa
Szacunek i Wsparcie	4,43	0,66	4,53	1,20	5,87	$D = 0,08; p < 0,01$
Odtrącenie i Niezrozumienie	3,72	0,64	3,74	1,42	5,79	$D = 0,04; p < 0,10$
Dystans Społeczny	2,75	0,56	2,73	1,18	5,09	$D = 0,05; p < 0,05$

Aby uzyskać skalę stenową dla każdej podskali narzędzia SPWS na początku przeprowadzono standaryzację *Z* wyników, a następnie dokonano transformacji *S* pozwalającej wyrazić wyniki uzyskiwane przez osoby badane na skali stenowej. Po zaokrągleniu wyników stwierdzono, że mieszczą się w odpowiednich zakresach rozkładu standaryzowanego. Rozpiętości wyników surowych odpowiadające poszczególnym stenom przedstawiono w tabeli 8.

Tabela 8

Normalizacja narzędzia SPWS

Podskala Szacunek i Wsparcie		Podskala Odtrącenie i Niezrozumienie		Podskala Dystans Społeczny	
Zakres średniej	Sten	Zakres średniej	Sten	Zakres średniej	Sten
1,01–3,1	1	1,0–2,42	1	1,0–1,55	1
3,13–3,43	2	2,47–2,74	2	1,64–1,82	2
3,47–3,77	3	2,79–3,05	3	1,91–2,18	3

ciąg dalszy Tabeli 8

Podskala Szacunek i Wsparcie		Podskala Odrzucenie i Niezrozumienie		Podskala Dystans Społeczny	
Zakres średniej	Sten	Zakres średniej	Sten	Zakres średniej	Sten
3,80–4,10	4	3,11–3,37	4	2,27–2,45	4
4,13–4,40	5	3,42–3,68	5	2,55–2,73	5
4,43–4,73	6	3,74–4,0	6	2,82–3,0	6
4,77–5,07	7	4,05–4,32	7	3,09–3,27	7
5,10–5,40	8	4,37–4,63	8	3,36–3,55	8
5,43–5,73	9	4,68–5,0	9	3,64–3,82	9
5,77–6,0	10	5,05–6,0	10	3,91–6,0	10

DYSKUSJA

Badania walidacyjne doprowadziły do opracowania nowej wersji samoopisowej Skali Postaw Wobec Seniorów (SPWS) cechującej się dobrymi własnościami psychometrycznymi. Analiza czynnikowa doprowadziła do wyodrębnienia trzech podskal SWPS: (Szacunek i Wsparcie, Odrzucenie i Niezrozumienie, Dystans Społeczny) o wysokich współczynnikach rzetelności Alfa Cronbacha, a każdą z nich tworzą pozycje testowe o wysokiej mocy dyskryminacyjnej.

Narzędzie SPWS składa się z 60 stwierdzeń, do których osoba badana odnosi się na 6-stopniowej skali Likerta (od 1: całkowicie nie zgadzam się, do: 6: całkowicie się zgadzam). Wypełnienie SPWS zajmuje około 10–15 minut, a szczegółowa instrukcja znajduje się w aneksie 1. W celu interpretacji indywidualnego wyniku należy obliczyć średnią ważoną dla każdej skali poprzez podzielenie uzyskanego wyniku przez liczbę pozycji danego czynnika (skala 1–30; skala 2–19; skala 3–11). Im wyższy wynik, tym wyższe nasilenie wymiaru składającego się na postawy wobec seniorów. Następnie dla potrzeb praktycznych i uwzględniając różne cele badawcze można średnią ważoną przekształcić w wyniki znormalizowane wyrażone na skali stenowej (por. tabela 8, aneks 2).

Analizując trafność SPWS należy wskazać, iż postawa Szacunku i Wsparcia wyraźnie pozytywnie koreluje ze wszystkimi skalami Skali Pomiaru Prężności, co sugeruje że przejawiają ją osoby charakteryzujące się zdolnością elastycznej adaptacji do ciągle zmieniających się warunków (Block, Block, 1980; Block, Kremen, 1996). Osoby prężne, dzięki umiejętności optymalnego mobilizowania się i zaangażowania, nie tracą wszystkich swoich zasobów, zachowując właściwą sobie odporność i optymizm. Cechuje je swoisty mechanizm samoregulacji, który umożliwia postrzeganie rzeczywistości w kategoriach pozytywnych wyzwań podejmowanych ze świadomością własnych kompetencji (Ogińska-Bulik, Juczyński, 2008). Stabilność emocjonalna, otwartość i swoboda wyboru skutecznych sposobów radzenia

sobie z trudnościami daje im możliwość zdobywania nowej wiedzy i nowych doświadczeń. Pozytywny związek z postawą szacunku widoczny jest również u osób wyrozumiałych dla siebie i innych (wysoki poziom empatii). Niski poziom zewnętrznej ekspresji gniewu oraz umiejętność kontroli własnych zachowań agresywnych, tak werbalnych, jak niewerbalnych to także cechy osób odnoszących się z szacunkiem wobec seniorów i udzielających im wsparcia. Jeśli chodzi o postawę Odtrącenia i Niezrozumienia wobec seniorów, jest ona wyższa u osób mniej empatycznych oraz mających skłonności do zachowań agresywnych, drażliwości i impulsywności. Postawie Odtrącenia i Niezrozumienia dla starszych osób towarzyszy wzrastający poziom akceptacji śmierci oraz wyższy poziom wytrwałości w działaniu mimo niepowodzeń. Z kolei postawa Dystansu społecznego wiąże się z wysokim ogólnym poziomem koherencji, zaradności i sensowności, obniżoną empatią i niezwracaniem szczególnej uwagi na świat emocji i uczuć, a także zadaniowym nastawieniem życiowym, determinacją w realizacji celów oraz potrzebami ekspansji i osiągnięć; nie wykazuje natomiast istotnego statycznie związku z zachowaniami agresywnymi.

Opisane wyżej związki poszczególnych podskal SPWS z innymi badanymi zmiennymi psychologicznymi można potraktować jako ważne argumenty potwierdzające trafność treściową tego narzędzia. Wiodące znaczenie odgrywa empatia, której wysoki poziom współwystępuje z uznaniem i szacunkiem dla osób starszych oraz dostrzeganiem ich ważnego miejsca w społeczności ze względu na życiową mądrość i doświadczenie. Jednocześnie niski poziom empatii sprzyja postawom negatywnym wobec starszego pokolenia. Ciekawym spostrzeżeniem może być fakt, że jest jednak grupa osób, które ujawniają negatywne nastawienie wobec seniorów, a zarazem charakteryzują się wnikliwością myślenia, życiową ambicją, silną determinacją w realizacji swoich życiowych planów, poczuciem zaradności i sensowności działania. Dotyczy to osób uzyskujących wysokie wyniki w podskali Dystans Społeczny, które odbierają starsze pokolenie jako nieustanną konkurencję w zdobywaniu społecznego uznania oraz podnoszeniu statusu ekonomicznego i zauważają u starszych osób głównie chęć nieustannego gromadzenia dóbr bez zwracania uwagi na potrzeby innych ludzi, szczególnie tych młodszych. Tej samej grupie osób można też przypisać najniższy poziom Szacunku i Wsparcia wobec osób starszych. Natomiast postawa Odtrącenia i Niezrozumienia wydaje się być raczej reakcją na zachowania i styl funkcjonowania najstarszego pokolenia (Jagielska, 2020).

Na koniec, dla potrzeb diagnozy indywidualnej, podsumowujemy sens psychologiczny wyników uzyskiwanych w trzech podskalach SPWS:

- Podskala Szacunek i Wsparcie. Wysoki wynik charakteryzuje osoby, które odnoszą się do starszych z dużym szacunkiem i atencją. Osoby starsze wywołują w nich pozytywne emocje i budzą chęć otaczania ich należyłą opieką. Źródłem takiej postawy jest przekonanie, iż osoby starsze charakteryzuje duża życiowa mądrość i doświadczenie, którymi chętnie dzielą się z innymi. Dla takich osób seniorzy, poprzez swoje życie, osobowość i wiedzę, stanowią ogromną wartość dla rodziny, całego społeczeństwa, a zwłaszcza młodego pokolenia.
- Podskala Odtrącenie i Niezrozumienie. Wysoki wynik charakteryzuje negatywną postawę wobec osób starszych. Źródłem takiej postawy jest dostrzeganie u seniorów pejoratywnych cech osobowości (drażliwość, niezadowolone

z życia, życiowa nudę, brak pomysłu na dalsze życie) oraz nieprzychylnych zachowań wobec innych osób, zwłaszcza młodego pokolenia. Konsekwencją takich zachowań ma być postrzegana samotność osób starszych oraz ich izolacja od osób najbliższych (i ogólnie, społeczeństwa), potęgujące różnorodne problemy i niezadowolenie na zasadzie sprzężenia zwrotnego.

- Podskala Dystans Społeczny. Wysoki wynik oznacza postawę dystansu wobec osób starszych a zarazem podkreśla świadomość ich dobrej kondycji ekonomicznej i społecznej. Jednak nadmierne przywiązywanie uwagi u osób starszych do podnoszenia komfortu życia (zwłaszcza przez gromadzenie dóbr materialnych), bez uwzględnienia potrzeb innych, stanowi zarazem źródło negatywnych odniesień i emocjonalnego dystansu wobec osób starszych.

Skala Postaw Wobec Seniorów może znaleźć zastosowanie w diagnozie młodzieży i osób dorosłych, a z uwagi na zadowalające własności psychometryczne, można rozważać wykorzystywanie tego narzędzia w diagnozie indywidualnej oraz w badaniach naukowych. Badania mogą być prowadzone przez psychologów, pedagogów, socjologów, a także przedstawicieli nauk medycznych i nauk o zdrowiu. SPWS może być potencjalnie przydatna w badaniach naukowych nad postrzeganiem osób starszych w dzisiejszym społeczeństwie, co nabiera szczególnego wymiaru w aktualnej sytuacji pandemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2. Seniorzy należą do osób najbardziej narażonych na negatywne konsekwencje zdrowotne związane z pandemią COVID-19 (łącznie z zagrożeniem życia), a pandemia oddziałuje przeciwieście na relacje interpersonalne, w tym te międzypokoleniowe, szczególnie spolaryzowane. Skala Postaw Wobec Seniorów może się więc okazać pomocna w procesie planowania działań budujących dialog międzypokoleniowy (por.: Trempała, Zajac-Lamparska, 2007). Ponadto dalsze badania powinny dotyczyć różnic w percepcji osób starszych przez seniorów oraz młodsze pokolenia.

BIBLIOGRAFIA

- Antonovsky, A. (1995). *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować*. Warszawa: Fundacja IPN.
- Block, J. H., Block, J. (1980). The role of ego-control and ego-resiliency in the organization of behavior. W: W.A. Collins (red.) *Development of cognition, affect, and social relations: The Minnesota symposia on child psychology, 13*, Hillsdale (s. 39–101) NJ: Lawrence Erlbaum.
- Block, J., Kremen, A. M. (1996). IQ and ego-resiliency: Conceptual and empirical connections and separateness. *Journal of Personality and Social Psychology, 70*, 349–361.
- Dąbska, O., Pawlikowska-Łagód, K., Piasecki, J., Śledziwska, K., Humeniuk, E. (2016). Starość i samotność osób starszych w percepcji ludzi młodych. *Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu, 22*(2), 140–144.
- Dzwonkowska, I., Lachowicz-Tabaczek, K., Łaguna, M. (2008). *Samoocena i jej pomiar. Polska adaptacja Skali SES M. Rosenberga*. Warszawa: PTP PTP.

- Finogenow, M., Kaflik-Pieróg, M., Strzelczyk, D. (2016). Postawy wobec starzenia się i osób starszych. *Pedagogika Rodziny*, 6(3), 43–52.
- Hornowska, E. (2013). *Testy Psychologiczne. Teoria i Praktyka*. Warszawa: Scholar.
- Iwanciw, E. (2010). *Senior według studenta: niedoleźny i agresywny*. Pobrane z: <https://bydgoszcz.wyborcza.pl/bydgoszcz/7,35590,8521152,senior-wedlug-studenta-niedolezny-i-agresywny.html>
- Jagielska, K. (2020). Attitudes of the Elderly Towards Old Age. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 33(1), 165–175. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/j.2020.33.1.165-175>.
- Jaworowska, A. (2011). *Kwestionariusz impulsywności IVE HJ. Eysenck'a i SBG. Eysenck'a. Polska normalizacja*. Warszawa: PTP PTP.
- Juczyński, Z. (2010). *Narzędzia Pomiaru w Promocji i Psychologii Zdrowia*. Warszawa: PTP PTP.
- Klamut, R. (2010). *Kwestionariusz postaw życiowych KPŻ: podręcznik do polskiej adaptacji kwestionariusza Life Attitude Profile – Revised (LAP-R) Gary'ego T. Reker'a*. Warszawa: PTP PTP.
- Łukasiewicz, J., Kowalski, W., Saran, T., Mazur, A. (2018). Psychometric properties of Scale for Evaluating Attitudes towards Seniors (SEAS). *Annals of Agricultural and Environmental Medicine*, 26(2), 309–314. DOI: <https://doi.org/10.26444/aaem/93107>.
- Miłkowska, G. (2014). Analiza postaw społecznych wobec ludzi starszych na podstawie opinii studentów. *Rocznik Polsko-Ukraiński*, 25, 177–192.
- Nicole-Urbanowicz, J. (2006). Ageizm i dyskryminacja ze względu na wiek. *Niebieska Linia*, 6. Pobrane z: <http://www.pismo.niebieskalinia.pl/index.php?id=482>
- Ogińska-Bulik, N., Juczyński, Z. (2001). Skala Ekspresji Gniewu – SEG. W: Z. Juczyński (red.), *Narzędzia pomiaru w promocji i psychologii zdrowia* (s. 214–219). Warszawa: PTP PTP.
- Ogińska-Bulik, N., Juczyński, Z. (2008). Skala pomiaru prężności – SPP-25. *Nowiny Psychologiczne*, 3, 39–56.
- Olszewski, H. (2013). *Senior osoba i obywatel*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum Szkoły Wyższej.
- Pakos, E. (2017). Ludzie starzy w oczach młodzieży – wyniki badań własnych. *Folia Oeconomica. Acta Universitas Lodzensis*, 3(329), 167–177.
- Sajewicz-Radtke, U., Radtke, B. M., Kalka, D. (2015). *Kwestionariusz Agresywności Młodzieży – Reaktywność Emocjonalna*. Gdańsk: Pracownia Testów Psychologicznych i Pedagogicznych Stowarzyszenia Edukacji Bez Granic.
- TIBCO Software Inc. (2017). *Statistica* (data analysis software system), version 13.
- Trempała, J., Zająć-Lamparska, L. (2007). Postawy wobec osób starszych: różnice między pokoleniowe. *Przegląd Psychologiczny*, 50(4), 447–462
- Zająć-Lamparska, L. (2008). Postawy utajone wobec osób starszych, przejawiane w trzech grupach wiekowych: wczesnej, średniej i późnej dorosłości. *Psychologia Rozwojowa*, 13(3), 91–102.
- Zająć-Lamparska, L. (2008). Współczesny obraz człowieka starszego wśród młodych dorosłych. *Polskie Forum Psychologiczne*, 13(2), 124–140

ANEKS 1

Skala Postaw Wobec Seniorów (SPWS)

(Jacek Łukasiewicz i Wiesław Kowalski)

Niniejsza ankieta przeznaczona jest o badania percepcji osób starszych w społeczeństwie. Ma ona charakter w pełni anonimowy. W związku z prowadzonymi badaniami prosimy o dokładne przeczytanie poniższych stwierdzeń i ustosunkowanie się do nich poprzez zaznaczenie wybranej odpowiedzi. Wybierając odpowiedź, najlepiej polegać na swoim pierwszym wrażeniu. Przy każdym stwierdzeniu lub pytaniu zaznacz tylko jedną wybraną odpowiedź. Upewnij się, że odpowiedziałeś (odpowiedziałaś) na wszystkie pozycje. Wskaż, na ile każde z tych stwierdzeń jest prawdziwe lub nieprawdziwe w stosunku do Ciebie. Posłuż się następującą skalą:

- 1 – całkowicie nie zgadzam się,
- 2 – nie zgadzam się,
- 3 – raczej nie zgadzam się,
- 4 – raczej zgadzam się,
- 5 – zgadzam się,
- 6 – całkowicie zgadzam się.

1	Osoby starsze posiadają mądrość życiową, którą ukształtowali na podstawie osobistych doświadczeń.	1	2	3	4	5	6
2	Osoby starsze mają wystarczająco dużo pieniędzy, tylko nie potrafią nimi gospodarować	1	2	3	4	5	6
3	Uważam, że młodzi mogą się wiele nauczyć od starszego pokolenia	1	2	3	4	5	6
4	Ludzie starsi mają więcej możliwości zdobycia pieniędzy na swoje potrzeby niż ludzie młodzi	1	2	3	4	5	6
5	Starsi posiadają doświadczenie życiowe, które może służyć młodszym pokoleniom	1	2	3	4	5	6
6	Boli mnie to, że osoby starsze tak często są porzucane przez rodziny i pozostawione bez właściwej opieki	1	2	3	4	5	6
7	Zdecydowana większość starszych osób stara się wspierać młode pokolenie swoim doświadczeniem i wiedzą	1	2	3	4	5	6
8	Czuję zazdrość, gdy myślę jak wiele mogą zdziałać starsze osoby mając tak dużo wolnego czasu	1	2	3	4	5	6
9	Ludzie starsi dużo swego wolnego czasu poświęcają rodzinie	1	2	3	4	5	6
10	Myślę, że ludzie starsi są na ogół mało przychylni dla młodego pokolenia	1	2	3	4	5	6
11	Ludzie starsi mają mnóstwo wolnego czasu, w którym robią zawsze to samo	1	2	3	4	5	6

12	Starsze osoby potrzebują tyle uwagi od innych co małe dzieci	1	2	3	4	5	6
13	Ludzie starsi są roszczeniowi wobec osób młodszych	1	2	3	4	5	6
14	Ludzie starsi są przesadnie oszczędni i żalują na wszystko pieniędzy	1	2	3	4	5	6
15	Starsi często wtrącają się w sprawy, które ich nie dotyczą	1	2	3	4	5	6
16	Czuję się zobowiązana(y) ustąpić miejsce w autobusie osobie starszej	1	2	3	4	5	6
17	Starsze osoby mają dużo wolnego czasu i nie wiedzą jak go właściwie wykorzystać	1	2	3	4	5	6
18	Stereotyp zrzędlivego staruszka jest wciąż aktualny	1	2	3	4	5	6
19	Ludzie starsi często są niezadowoleni i zmęczeni życiem	1	2	3	4	5	6
20	Narzekać to domena ludzi starszych	1	2	3	4	5	6
21	Czuję, że osoby starsze nie chcą obciążać rodziny swoimi problemami	1	2	3	4	5	6
22	Gdyby starsi chętniej poznawali innych, byłoby weselsi	1	2	3	4	5	6
23	Podziwiam starsze osoby za schludność ich mieszkań	1	2	3	4	5	6
24	Czuje smutek, myśląc o odejściu ludzi starszych	1	2	3	4	5	6
25	Ludzie starsi są na ogół otoczeni gronem dobrych przyjaciół i znajomych	1	2	3	4	5	6
26	Osoby starsze chętnie opowiadają pasjonujące historie	1	2	3	4	5	6
27	Chętnie korzystam z przepisów babci lub porad dziadka	1	2	3	4	5	6
28	Starsze osoby to filar rodziny i społeczeństwa.	1	2	3	4	5	6
29	Ludzie starsi mają wystarczająco dobrą sytuację finansową, gdyż pracowali na to całe życie	1	2	3	4	5	6
30	Ludzie starsi są zadowoleni z życia bez względu na swoje wcześniejsze doświadczenia	1	2	3	4	5	6
31	Czuję ogromny szacunek dla wiedzy i doświadczenia ludzi starszych	1	2	3	4	5	6
32	Starsze pokolenie stanowi ogromną pomoc dla młodych członków rodziny	1	2	3	4	5	6
33	Osoby starsze mają bogatą osobowość	1	2	3	4	5	6
34	Ludzie starsi zawsze budzą we mnie pozytywne emocje	1	2	3	4	5	6
35	Osoby starsze zasadniczo nie podejmują już żadnego wysiłku samorozwoju	1	2	3	4	5	6
36	Ludzie starsi wciąż myślą o nadchodzącej śmierci	1	2	3	4	5	6
37	Starsi są zamknięci w sobie i robią różne rzeczy w samotności	1	2	3	4	5	6

38	Nie dziwię się, że inni zniżają się nad osobami starszymi	1	2	3	4	5	6
39	Starsi są skarbnicą wiedzy dla młodego pokolenia	1	2	3	4	5	6
40	Czuję się dobrze w towarzystwie osób starszych	1	2	3	4	5	6
41	Mieszkanie starszej osoby zawsze kojarzy mi się z elegancją i porządkiem	1	2	3	4	5	6
42	Nie mam żadnych oporów, aby pomóc starszej osobie w sprzątanii jej mieszkania	1	2	3	4	5	6
43	Myślę, że ludzie starsi często borykają się z problemem samotności	1	2	3	4	5	6
44	Uważam, że starsi mają dużą wiedzę niezależnie od poziomu wykształcenia	1	2	3	4	5	6
45	Czuję smutek, gdy widzę osobę starszą, która nosi stare i zniszczone ubrania	1	2	3	4	5	6
46	Osoby starsze przesadnie zabiegają o luksusowe warunki mieszkaniowe	1	2	3	4	5	6
47	Starsi ludzie zawsze chętnie dzielą się z innymi tym co mają	1	2	3	4	5	6
48	Lubię pracować z osobami starszymi, gdyż są bardziej doświadczone.	1	2	3	4	5	6
49	Ludzie starsi mają dużą wiedzę, ale w większości nieaktualną	1	2	3	4	5	6
50	W domach osób starszych można znaleźć mnóstwo niepotrzebnych rzeczy	1	2	3	4	5	6
51	Ludzie starsi często mają żal do innych	1	2	3	4	5	6
52	Osoby starsze spędzają czas głównie na oglądaniu telewizji	1	2	3	4	5	6
53	Gdy rozmawiam ze starszymi osobami to myślę, że wiedzą bardzo dużo o życiu.	1	2	3	4	5	6
54	Jestem zawsze gotowy(a) stanąć w obronie osoby starszej	1	2	3	4	5	6
55	Czuję się bardzo dobrze, gdy wracam z ludźmi starszymi do ich wspomnień	1	2	3	4	5	6
56	Osoby starsze mają dużo wolnego czasu, ale większość zajmują im wizyty lekarskie	1	2	3	4	5	6
57	Starsze osoby lepiej odnajdują się w niebezpiecznych sytuacjach niż inni	1	2	3	4	5	6
58	Denerwują mnie starsi ludzie, którzy wciąż szukają dodatkowej pracy	1	2	3	4	5	6
59	Mimo mniejszych dochodów większość starszych ludzi jest bardziej szczodra niż młodzi	1	2	3	4	5	6
60	Osoba w sędziwym wieku to osoba spełniona i szczęśliwa.	1	2	3	4	5	6

ANEKS 2

Podskala Szacunek i Wsparcie	Podskala Odręczenie i Niezrozumienie	Podskala Dystans Społeczny
1	10	2
3	11	4
5	12	8
6	13	25
7	14	29
9	15	30
16	17	38
21	18	46
23	19	57
24	20	58
26	22	60
27	35	
28	36	
31	37	
32	49	
33	50	
34	51	
39	52	
40	56	
41		
42		
43		
44		
45		
47		
48		
53		
54		
55		
59		
